

El capacitisme en els mitjans de comunicació a Catalunya: la percepció per part de les persones amb discapacitat adultes

ROGER SABÀ RIERA

Doctorand

Universitat Autònoma de Barcelona

Roger.Saba@autonoma.cat

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6234-059X>

Article rebut el 27/05/2024 i acceptat el 30/09/2024

Com citar:

Sabà Riera, R. (2024). El capacitisme en els mitjans de comunicació a Catalunya: la percepció per part de les persones amb discapacitat adultes. *Quaderns del CAC*, 50, 135-147. doi: <https://doi.org/10.60940/qcac50id431860>

Resum

El capacitisme és la ideologia que promou la discriminació de les persones amb discapacitat i se sustenta en unes representacions col·lectives construïdes socialment. Aquestes representacions són interioritzades mitjançant relats creats i amplificats pels mitjans de comunicació. Aquest treball busca caracteritzar la percepció que tenen les persones amb discapacitat sobre les seves representacions en els mitjans de comunicació. Per a això, es va utilitzar una metodologia qualitativa i la tècnica dels grups de discussió.

Els resultats indiquen que les participants¹ atribueixen a les representacions mediàtiques la discriminació i els estereotips cap al col·lectiu. A més, la manca de representació és percebuda com un obstacle per a la normalització de la discapacitat i la presència mediàtica és primordial per reduir els prejudicis. Finalment, s'apunta que les històries de vida a les xarxes contribueixen a construir una minoria activa, indispensable per reclamar l'eliminació les barreres físiques i socials.

Paraules clau

Capacitisme, mitjans de comunicació, discapacitat, prejudicis, representacions socials, percepció.

Abstract

Ableism is the ideology related to discrimination against people with disabilities and is based on socially constructed collective representations. These representations are internalised through stories that are created and amplified by the media. This paper seeks to characterise the perception that people with disabilities have of the way they are represented in the media. To do so, a qualitative methodology and the technique of focus groups were used.

The results indicate that the participants attribute the cause of discrimination and stereotypes faced by the group to media representations. In addition, the lack of representation is perceived as an obstacle to the normalisation of disability, while their presence in the media is seen as essential to reducing prejudice. Finally, it is pointed out that the life stories shown online contribute to building an active minority, indispensable to advocate for the elimination of physical and social barriers.

Keywords

Ableism, media, disability, prejudice, social representations, perception.

Introducció

Tot i els avenços en el reconeixement de les persones amb discapacitat, el seu dia a dia continua marcat pels estereotips i la discriminació (Nario-Redmond, 2019). Aquestes actituds discriminatòries tenen el seu origen en la ideologia capacitista, que "és un conjunt de suposicions (conscients o inconscients) i pràctiques que promouen el tracte diferencial o desigual de les persones a causa de discapacitats reals o presumptes" (Campbell, 2009, p. 4) [*Traducció pròpia*]. La lluita per assolir un canvi social emancipador per a les persones amb discapacitat

exigeix corregir aquestes actituds negatives, permetre la seva participació en la societat i promoure accions i mecanismes compensatoris quan la situació de vulnerabilitat ho requereix (Nario-Redmond, 2019).

Les ideologies es transmeten a través del discurs, el qual s'adquireix, predominantment, a les dues institucions ideològiques més influents: l'escola i els mitjans de comunicació (Van Dijk, 2003). Les ideologies són la font i el resultat de les pràctiques del grup per perpetuar-se ell mateix i el seu poder, i no tenen sentit sense l'*altre*, un grup a qui dominar. Així, el capacitisme, com a estructura ideològica que serveix de suport

a la discriminació de les persones amb discapacitat, es basa en unes representacions socials que han estat construïdes i amplificades pels mitjans de comunicació (Nario-Redmond, 2019).

Aquest article informa sobre la recerca de Sabà (2023), la qual presenta un desenvolupament més detallat, així com el qüestionari i les transcripcions dels grups de discussió. Cal assenyalar que en aquest article, a diferència del treball, s'ha optat per utilitzar el terme *persona amb discapacitat* en comptes de *persona amb diversitat funcional*. Aquesta decisió respon a l'objectiu d'adaptar el llenguatge a les recomanacions dels organismes internacionals (OMS i BM, 2011) i de les associacions més representatives del col·lectiu de la discapacitat (Cebrián, 2012).

Models d'interpretació de la discapacitat

En l'Informe mundial sobre la discapacitat elaborat per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i el Banc Mundial (BM) es defineix la discapacitat com un concepte debatut, perquè és complex, multidimensional i dinàmic (OMS & BM, 2011). Per la seva part, Nario-Redmond (2019) hi afegeix que la discapacitat depèn de la font, de l'entorn i del període històric. En aquest sentit, Shakespeare (2014) assenyala que moltes condicions que no es consideren discapacitants al nord global sí que ho són als països del sud global. A més, un diagnòstic no prediu necessàriament l'habilitat funcional d'una persona determinada en diferents contextos (Nario-Redmond, 2019). Per aquest motiu, per entendre la discapacitat s'ha de recórrer als seus models d'interpretació.

En l'informe de l'OMS i el BM (2011), s'explica que en les darreres dècades la interpretació mèdica i individualista de la discapacitat ha donat pas a una perspectiva social que inclou el paper de les barreres físiques i socials. La primera interpretació és el que s'anomena *model mèdic*, en contraposició al *model social*. Això no obstant, Smith (2008) ens adverteix que, tot i que aquests models són importants per comprendre i definir les característiques de les interpretacions, avui en dia són arquetips dels discursos sobre la discapacitat i permeten diverses interpretacions entre tots dos extrems.

A continuació passarem a definir els dos models.

La modernitat va comportar l'adopció del model mèdic d'interpretació de la discapacitat (Vehmas *et al.*, 2008). Aquest model considera la discapacitat com "el producte inevitable de les deficiències biològiques, malalties o característiques de l'individu" (p. 2) [Traducció pròpia]. Per aquesta raó, el moviment pels drets de les persones amb discapacitat sosté que el model mèdic es fonamenta en una interpretació essencialista de la discapacitat (Smith, 2008). Aquest model centra els seus esforços a diagnosticar les causes físiques que la provoquen, amb l'objectiu de prevenir-la, curar-la o minimitzar-ne els efectes (Nario-Redmond, 2019). A més, la discapacitat és vista com una tragèdia personal i, per això, també se l'anomena *model individual*. Aquesta aproximació individualista comporta un paternalisme que mina l'autonomia i l'agència de les persones

amb discapacitat, i les converteix en beneficiàries passives de l'assistència i la caritat (Vehmas *et al.*, 2008). Així, les persones amb discapacitat són considerades pacients que han de seguir les indicacions de les professionals sanitàries (Nario-Redmond, 2019).

Als anys seixanta es va iniciar una crítica cap al model mèdic que afirmava que era una interpretació esbiaixada que tendeix a afavorir l'opressió i no pren en consideració els elements ambientals (Vehmas *et al.*, 2008). En les últimes dècades, ha cristal·litzat un nou marc interpretatiu que s'anomena *model social*. En aquest marc interpretatiu, la discapacitat és un fenomen completament social i es distingeix entre *deficiència (impairment)*, que és un atribut de la persona, i *discapacitat (disability)*, imposada externament per barreres físiques i socials (Mallett i Runswick-Cole, 2014).

El model social ha proporcionat a les persones amb discapacitat un objectiu clar: l'eliminació de les barreres, cosa que ha permès a aquesta minoria aconseguir drets a través de la lluita col·lectiva (Shakespeare, 2014). A causa d'això, s'ha popularitzat una interpretació estricta del model social que es resisteix a reconèixer el paper de les deficiències i limitacions funcionals específiques. Això no obstant, la major part d'acadèmiques dels estudis de la discapacitat, avui dia, creuen que la discapacitat està construïda per una combinació de factors com les deficiències i les barreres socials. La discapacitat és "el resultat de la interacció entre factors individuals i contextuals, que inclouen la limitació, la personalitat, les actituds individuals, l'entorn, les polítiques i la cultura" (p. 77) [Traducció pròpia].

El capacitisme

El concepte de *capacitisme* és un paral·lel analític del masclisme i el racisme, i sorgeix dins del moviment pels drets de les persones amb discapacitat (Nario-Redmond, 2019). Aquesta ideologia es pot definir com a prejudici i discriminació vers les persones amb discapacitat, independentment de si les seves deficiències són físiques o mentals, visibles o invisibles.

Van Dijk (2003) descriu les ideologies com a sistemes bàsics de creences compartides per un grup. Les ideologies se situen en la memòria social, juntament amb el coneixement i les actituds socials. Aquestes creences no són acceptades de manera universal i sovint generen diferències d'opinió i conflictes dins dels grups socioculturals. "Les ideologies fonamenten les creences socials d'un grup, la identitat i la identificació dels membres del qual han de seguir un esquema més o menys fix de categories bàsiques, juntament amb unes normes d'aplicació flexibles" (p. 27) [Traducció pròpia]. Així mateix, les ideologies formen representacions socials de les creences compartides d'un grup i funcionen com a marc de referència que defineix la coherència d'aquestes creences.

El capacitisme és la ideologia que construeix un ideal del *jo* i del *cos* perfectes i indispensables per ser considerat plenament humà, utilitzant per a això un conjunt de creences, processos i pràctiques (Shakespeare, 2014). Aquest ideal és el que s'anomena *cos-capaç (abled-body)* i les persones amb

discapacitat són l'alteritat que permet sostenir-lo. "El cos amb discapacitat actua com una crossa metafòrica per al sosteniment de la cultura capacitista: es converteix en un cos que desperta fascinació cultural però, alhora, també rebuig" (Shakespeare, 2014, p. 51).

Orígens remots del capacitisme

La idea que la discriminació envers les persones amb discapacitat és un fenomen transversal present en totes les cultures i èpoques és compartida per molta gent (Nario-Redmond, 2019). A continuació, explorarem les dues principals aportacions que s'han fet des dels estudis sobre la discapacitat per donar resposta a aquesta qüestió.

D'una banda, existeix una por infundada al contagi, que té un origen evolutiu (Nario-Redmond, 2019). Segons aquesta teoria, defugir el contacte amb persones que presenten símptomes o signes de malaltia seria un mecanisme adaptatiu beneficiós per a la supervivència de l'individu. Aquests mecanismes haurien evolucionat en excés i, davant la dificultat per identificar malalties, reaccionarien de manera exagerada quan detecten trets no normatius.

De l'altra, la teoria de la gestió del terror suggereix que les persones tendeixen a evitar el contacte amb les persones amb discapacitat perquè aquestes persones representen un recordatori palpable de la fragilitat del cos i de la ment, així com de la vulnerabilitat de l'ésser humà (Nario-Redmond, 2019). Les persones amb discapacitat són excloses perquè "serveixen com a recordatoris no desitjats que la vida no és predictable" (p. 12) [*Traducció pròpia*]. Aquesta percepció pot, en última instància, contribuir a convertir les persones amb discapacitat en objectius de la violència.

Teoria de l'atribució i els estereotips

Els éssers humans es relacionen amb el medi a través dels sentits. En comparar i ressaltar les similituds i les diferències, els éssers vius poden interactuar amb més eficàcia amb l'entorn que els envolta (Doise, 1994). Les persones emprem un mecanisme similar al de l'accentuació de les semblances i els contrastos per interactuar amb la societat. Quan ens relacionem amb persones, la percepció produirà un judici, en el que s'anomena *procés d'atribució*.

L'entorn social defineix les categories de les persones amb les quals es pot interactuar (Goffman, 2006). D'aquesta manera, l'aparença inicial d'un desconegut ajuda a preveure a quina categoria pertany i quina és la seva identitat social. La categorització social és un mecanisme que ens permet formar-nos una idea de les altres persones de manera ràpida i sense invertir-hi massa esforç (Doise, 1994). Aquest procés és també l'origen dels estereotips socials. Els estereotips es manifesten quan un grup destaca les diferències amb un altre grup, al mateix temps que ressalta les similituds dins del mateix grup. L'atribució d'un caràcter neutre a l'estereotip està vinculada amb l'estalvi d'esforç mitjançant la simplificació (Amossy, 2010). Això no obstant, els estereotips sobre la discapacitat són, en

gran manera, els que originen el prejudici negatiu envers aquest col·lectiu, ja que generen i perpetuen judicis i tractaments diferenciats que, al seu torn, poden conduir a l'estigmatització (Doise, 1994).

Hem de distingir entre estereotip i prejudici (Amossy, 2010). El primer correspon a la creença, l'opinió i la representació d'un grup i les persones que el componen, és a dir, a la dimensió classificatòria i emocional. En canvi, el prejudici correspon a una actitud que tendeix a avaluar de manera negativa els membres d'un grup. Segons la psicologia social, el prejudici es manifesta en tres nivells: l'emocional, que es basa en afectes i actituds; el comportamental, que es fonamenta en accions i pràctiques, i el cognitiu, que s'origina en els estereotips i les creences.

Les persones amb discapacitat resulten útils com a alteritat que permet a les persones sense discapacitat autodefinir-se com a competents (Nario-Redmond, 2019; Shakespeare, 2014). Les que no pertanyen al grup es poden considerar útils i fortes, i s'estereotipa les persones amb discapacitat com a dependents i febles. Els estereotips capacitistes poden influir en les expectatives personals, així com en les expectatives socials, que freqüentment confirmen els estereotips i restringeixen les oportunitats per a les persones amb discapacitat (Nario-Redmond, 2019; Watermeyer i Görgens, 2013). Aquestes expectatives es manifesten de manera subtil i condicionen les expectatives de les educadores, i són una causa de l'abandonament dels estudis i de les quotes reduïdes d'educació superior del col·lectiu (Nario-Redmond, 2019).

Els prejudicis envers les persones amb discapacitat es transmeten ja a partir de la infantesa, a través dels productes de les indústries culturals dirigits a aquest segment de la població (Nario-Redmond, 2019). Així, les persones amb discapacitat són representades com a víctimes tràgiques, com Quasimodo i Nemo; malvades, com el Capità Garfi i el caçador rondinaire Elmer, o incompetents, com Mr. Magoo i Dopey (Nario-Redmond, 2019). Aquestes representacions perpetuen els estereotips que associen el col·lectiu amb indefensió i dependència, però mai amb característiques com la maternitat o la competència.

Les representacions mediàtiques

Farr (1994) defineix l'època actual com la de les representacions socials, atesa la influència dels mitjans de comunicació en les converses individuals i la difusió d'informacions, opinions i idees a escala nacional i internacional. Les representacions socials són formes de coneixement de sentit comú que sorgeixen de la interacció social i permeten a les persones comprendre i interpretar la realitat quotidiana (Jodelet, 1994). Les representacions socials són, en gran manera, creades, transmeses i transformades pels mitjans de comunicació i sovint existeixen únicament pel fet d'haver estat difoses a través d'aquests mitjans (Farr, 1994).

Les representacions de la discapacitat als mitjans sovint coincideixen amb les nostres pròpies representacions socials i anticipen la nostra reacció a situacions específiques (Nario-

Redmond, 2019). La manera en què els mitjans presenten la discapacitat no només es basa en els nostres estereotips socials, sinó que també els reforça.

Les persones amb discapacitat han estat marginades de la cultura de masses, tant en la seva representació als mitjans com en l'accés a oportunitats d'ocupació i participació en la producció (Ellis i Merchant, 2020). "Han estat excloses de la producció de la cultura de masses, tant pel que fa a la seva representació als mitjans com a les oportunitats d'ocupació i producció" (p. 155) [*Traducció pròpia*]. Tot i això, autors com Foster i Pettinicchio (2023) remarquen que recentment ha crescut l'interès dels mitjans de comunicació i de les marques convencionals per incloure la representació de persones amb discapacitat. No obstant això, adverteixen sobre els riscos d'una representació que manca de la informació i la planificació adequades en la publicitat i els productes audiovisuals.

Quan les persones amb discapacitat són representades als mitjans de comunicació "es reproduïxen els estereotips negatius relacionats amb la comunitat de persones amb discapacitat" (Foster i Pettinicchio, 2023, p. 276) [*Traducció pròpia*]. Whittington-Walsh i d'altres (2019) afirmen:

Les imatges de la discapacitat s'han construït històricament des d'un punt de vista capacitista o no discapacitat, on la discapacitat es representa com quelcom no normal i, per tant, les persones amb discapacitat són percebudes com a menys que humanes. (p. 158) [*Traducció pròpia*].

Entre els estereotips més habituals podem destacar "la imatge del criminal, del malvat i violent, del lamentable i dependent, del personatge infantil i asexual, dels individus extraordinàriament talentosos, del còmic, de les metàfores morals i de la *millor morta* que discapacitada" (Whittington-Walsh et al., 2019, p. 158) [*Traducció pròpia*]. No obstant això, les dues representacions més habituals són com a subjectes de llàstima o d'inspiració per la superació (Foster i Pettinicchio, 2023), les quals detallarem a continuació.

D'una banda, en línia amb la percepció de la discapacitat com una tragèdia, el model mèdic promou una visió de la discapacitat que se centra en la pena i la llàstima (Nario-Redmond, 2019). Com assenyalen Hayes i Black (2003, p. 1), "la discapacitat se situa dins d'un discurs de llàstima". Nario-Redmond (2019) relaciona aquesta representació amb unes característiques determinades associades a les persones amb discapacitat com són la victimització, la indefensió, l'asexualitat, la incompetència, la passivitat, la feblesa i la manca d'atractiu. A més, l'autora destaca que les notícies sobre la discapacitat se centren principalment en aspectes mèdics i de benestar social, que presenten aquestes persones com una càrrega per a les seves famílies i per a l'Estat.

Hayes i Black (2003) relacionen la representació de la pena amb el confinament. Argumenten que a les pel·lícules de Hollywood la representació de la discapacitat es divideix en quatre fases: el confinament, l'esperança de la rehabilitació,

el rebuig a aquesta possibilitat de la rehabilitació i, finalment, la reconciliació i l'acceptació del confinament. Afirmen que aquests elements articulen un poder paternalista que limita i confina les persones del grup.

D'altra banda, una de les representacions hegemòniques és la que en anglès anomenen *supercrip*, que es pot traduir com *supertolida* (Grue, 2015). Es basa en l'assoliment de la superació i es pot manifestar en tres formes: en primer lloc, persones amb discapacitat que aconsegueixen assoliments dins de l'experiència quotidiana; en segon lloc, persones amb discapacitat que es distingeixen per assoliments excepcionals, i, finalment, persones fictícies, en les quals les limitacions funcionals només serveixen per donar motivació als seus assoliments fantàstics (p. 209).

Tot i que en les representacions de la *supercrip* o de la superació la discapacitat es presenta com un atribut positiu, perquè estableix una relació causal entre l'assoliment i la limitació, això implica que a les persones amb discapacitat se'ls exigeix aconseguir quelcom excepcional per merèixer reconeixement (Grue, 2015). Aquests relats serveixen als mitjans per refermar les ideologies dominants, com la meritocràcia i el pensament positiu (Nario-Redmond, 2019). La representació de les persones amb discapacitat és sovint instrumentalitzada per servir a interessos i objectius que no coincideixen amb els del col·lectiu, com ara inculcar la cosmovisió del capitalisme occidental o promoure la cultura de l'esforç en la societat (Cebrián, 2012; Nario-Redmond, 2019). Així, s'ha popularitzat el concepte *porno inspiracional* (Grue, 2016). Aquest tipus de representació de la discapacitat és problemàtica, perquè assevera que amb esforç totes les persones poden progressar (Nario-Redmond, 2019). Altrament, ens alerta que aquesta creença pot dur a qüestionar la necessitat de les mesures d'accessibilitat o els impediments per millorar socioeconòmicament.

L'abundància als mitjans de comunicació dels reptes de superació protagonitzats per les persones amb discapacitat reflecteix la pressió cultural per assolir l'ideal de cos i funcionalitat (Watermeyer i Görgens, 2013). L'autoconsciència dels prejudicis capacitistes provoca que les persones amb discapacitat s'esforcin per superar l'estigma i, al mateix temps, reforça l'opressió interioritzada, perquè les obliga a definir-se "en oposició a una assignació cultural negativa" (p. 269) [*Traducció pròpia*].

Objectius

Aquesta recerca té com a objectiu determinar quina és la percepció que tenen les persones amb discapacitat sobre la seva representació mediàtica. Per respondre a aquesta qüestió, es preguntarà a les persones del col·lectiu quina imatge creuen que els mitjans projecten sobre elles.

A més, aquest estudi permetrà explorar si les persones amb discapacitat reconeixen l'existència d'una ideologia capacitista i, en cas afirmatiu, quin paper exerceixen els mitjans de

comunicació en la seva creació i reproducció. Finalment, es pretén comprendre com valoren la influència dels mitjans en l'origen, la difusió i el manteniment del capacitisme.

La hipòtesi és que les persones amb discapacitat són conscients alhora de la invisibilització del grup en els mitjans i de l'existència d'unes representacions mediàtiques hegemòniques que estereotipen les persones del col·lectiu: la de la pena i la de la superació. Una altra hipòtesi és que les persones amb discapacitat atribueixen als mitjans de comunicació una responsabilitat en la producció i reproducció de les representacions socials que fomenten la seva discriminació. Finalment, el pressupòsit principal és que les persones amb discapacitat identifiquen la ideologia capacitista com la causa de discriminacions, prejudicis i estereotips, tot i que no estiguin familiaritzades amb el terme.

Mitjançant els grups de discussió de persones amb discapacitat, el nostre estudi intenta caracteritzar les representacions socials del col·lectiu que transmeten els mitjans de comunicació, per determinar si difonen la ideologia capacitista.

El nostre plantejament té moltes similituds amb el treball de Vázquez-Barrio *et al.* (2021). En primer lloc, tot dos estudis parteixen de la premissa que no hi ha prou investigacions sobre la percepció de la representació de la discapacitat en els mitjans de comunicació per part de la minoria. Tant el nostre estudi com el de Vázquez-Barrio *et al.* (2021) utilitzen la tècnica dels grups de discussió.

No obstant això, també hi ha diferències significatives entre els dos treballs. L'estudi de Vázquez-Barrio *et al.* (2021) inclou, a diferència del nostre, persones sense discapacitat als grups de discussió. A més, aquest estudi se centra en l'anàlisi de la cobertura periodística en els mitjans de comunicació tradicionals. En canvi, la nostra investigació aborda la percepció de les participants sobre una varietat àmplia de continguts, incloent-hi mitjans tradicionals, plataformes de transmissió en línia (vídeo a la carta i serveis OTT), suports transmèdia

dels mitjans de comunicació, xarxes socials i productes de les indústries culturals.

Metodologia

Es va emprar una metodologia qualitativa a través de grups de discussió per accedir a les representacions socials i les formes de discriminació capacitista que difonen i reproduïen els mitjans de comunicació.

Procediment

Es va determinar la tècnica dels grups de discussió per fer aflorar el discurs capacitista a partir de la percepció del col·lectiu afectat per aquest discurs.

La selecció de les participants es va fer per mostreig intencional. Es van reclutar amb el mètode bola de neu mitjançant una convocatòria distribuïda per aplicacions de missatgeria instantània. Es van crear quatre grups de discussió diferents per tal de cobrir totes les característiques identificades com a rellevants.

Es van establir els criteris següents de participació de les candidates: homogeneïtat generacional, amb edats compreses entre els 20 i 45 anys; un grau de discapacitat reconegut oficialment mínim d'un 33% (inclosa la persona moderadora); heterogeneïtat de gènere i lloc de residència, visibilitat externa de la discapacitat i socialització com a persona amb discapacitat. Es va procurar cobrir la diversitat de la mostra atenent al mateix temps a l'homogeneïtat interna dels grups. Per aquest motiu, es van formar dos grups: un d'integrat exclusivament per persones socialitzades com a persones amb discapacitat i un altre format per aquelles que han adquirit aquesta condició al llarg de la vida. Finalment, es van realitzar sessions grupals dins i fora del context metropolità per atendre a la diversitat territorial. Aquesta informació es pot consultar a la taula 1.

Taula 1. Fitxa tècnica dels grups de discussió

	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4
Participants	4	6	5	5
Gènere	3 H / 1 D	1 H / 5 D	1 H / 4 D	2 H / 3 D
Lloc de residència	Comarques Gironines	Àrea Metropolitana de Barcelona	Vallès Occidental	Barcelonès
Tipus discapacitat*	Física: 3 Orgànica: 1	Física: 3 Orgànica: 1 Intel·lectual: 2	Física: 5	Física: 2 Salut mental: 1 Intel·lectual: 1 Sensorial: 1
Socialitzada o adquirida	Heterogeneïtat	Heterogeneïtat	Homogeneïtat adquirida	Homogeneïtat socialitzada
Lloc de la sessió	Figueres	Barcelona	Sant Cugat del Vallès	Barcelona
Durada	90 min.	120 min.	90 min.	75 min.
Data	06-04-2023	14-04-2023	16-04-2023	05-05-2023

* Quan una persona tenia més d'un tipus de diversitat funcional, només es va considerar aquella per la qual va ser convidada a participar

Font: Elaboració pròpia.

La persona moderadora dels grups de discussió disposava d'un guió semiestructurat que podeu consultar a l'apèndix de la investigació de Sabà (2023), que començava amb una pregunta molt oberta: "Com veieu la imatge que ofereixen els mitjans de comunicació de la discapacitat?" (p. 113). Es va informar les participants del propòsit de l'estudi i van donar el seu consentiment perquè la sessió fos enregistrada i transcrita amb finalitats acadèmiques.

L'anàlisi del discurs es va realitzar en el pla logicosemàntic per prioritzar el contingut manifest i el significat immediatament accessible seguint un abordatge més procedimental que intuïtiu o intersubjectiu, tal com assenyalen Gil-Flores *et al.* (1994). Seguint les indicacions dels autors, l'anàlisi de la informació es va iniciar amb el procés de reducció de dades, segmentant-les i fent-ne una codificació de tipus obert i inductiu. Posteriorment, es van organitzar aquestes dades a través de memoràndums i esquemes per facilitar l'extracció de conclusions. Es va utilitzar el programa Atlas.ti v.23 per a les diferents fases d'anàlisi.

Limitacions de la recerca

La recerca tenia una vocació propedèutica i es va concebre com una primera aproximació a l'estudi de la percepció de les representacions socials de la discapacitat difoses pels mitjans de comunicació. Un dels objectius principals era establir unes bases sòlides i identificar qüestions clau que poguessin orientar a futures investigacions.

Aquest treball es va iniciar en el marc d'un Treball de Final de Màster (TFM), la qual cosa imposava restriccions al temps i als recursos disponibles. Com a resultat, presenta una sèrie de limitacions en la composició dels grups. La necessitat que les participants complissin, alhora, els criteris d'homogeneïtat interna de l'estudi (ser persones amb discapacitat reconeguda d'entre 20 i 45 anys), els criteris d'heterogeneïtat en l'àmbit general (tipus de discapacitat) i entre els diferents grups de discussió (lloc de residència, visibilitat externa de la discapacitat, socialització com a persona amb discapacitat), així com la diversitat de gènere, tant dels grups com de la recerca en el seu conjunt, va representar un repte significatiu. Cal tenir en compte que moltes persones amb discapacitat tenen mobilitat reduïda, manca d'autonomia o afectacions de salut. Alguns grups van patir baixes de darrera hora per aquests motius.

Per això, l'estudi presenta tres limitacions importants: en primer lloc, el nombre de participants, que és de només vint persones, i la composició dels grups de discussió, que oscil·la entre quatre i sis persones, fet que es considera un nombre reduït. A més, hi ha una manca de paritat de gènere, ja que només un terç dels participants són homes. Finalment, s'observa una desproporció en la representació dels diferents tipus de discapacitat a la mostra.

Resultats i discussió

La representació mediàtica de la discapacitat

Al voltant de la representació mediàtica de les persones amb discapacitat s'han generat codis mitjançant la reducció de dades de l'anàlisi i, posteriorment, s'han agrupat en categories. Després s'ha elaborat l'esquema 1 com a part d'un dels últims passos en el tractament de les dades.

Aquest esquema se centra en la representació mediàtica de la discapacitat i cap a ella convergeixen tots els altres codis agrupats en categories. Al centre, una mica més amunt, hi apareix la no-representació de la discapacitat. A la dreta, es mostren les causes a les quals s'imputa la invisibilització del col·lectiu. A la part inferior de l'esquema, hi trobem les formes concretes de representació mediàtica de la discapacitat. Finalment, a l'esquerra del gràfic s'hi han agrupat les característiques de les representacions mediàtiques.

L'esquema 1 ens serveix per estructurar l'exposició d'aquest apartat. Primerament, se'n planteja la no-representació i els motius que podrien explicar-la. Seguidament, s'aborda la representació mediàtica de les persones amb discapacitat quan es produeix. Després, es tracten les dues formes hegemòniques de representació del grup: la pena i la superació.

La no representació i invisibilització

La manca de representació del col·lectiu és un tema central en tots els grups de discussió i les participants s'expressen amb molta claredat. La persona 8 afirma: "Que no aparegui, que no es vegi, ja és una forma de discriminació" (grup 2). La percepció que la presència de persones amb discapacitat és quantitativament escassa als mitjans és compartida per tots els grups. Per exemple, en el grup 1 es menciona la *quota de pantalla*, que es refereix a la proporció de temps de presència dins la programació. S'afirma que aquesta *quota* és molt inferior a la que correspondria al col·lectiu en funció del seu percentatge de població, que quantifiquen entre el 8 i el 10%. De fet, estan discutint sobre el dret de representació de les persones amb discapacitat com a minoria oprimida. Com veurem en el paràgraf següent, atorguen una gran importància a aquest dret per millorar la situació de la minoria.

En totes les sessions convenen que existeix una relació causal entre la presència de persones amb discapacitat als mitjans de comunicació i el que defineixen com a *normalització* (en algunes ocasions fan servir el terme *familiarització*) per part de la societat. Com en aquest exemple extret del grup 1:

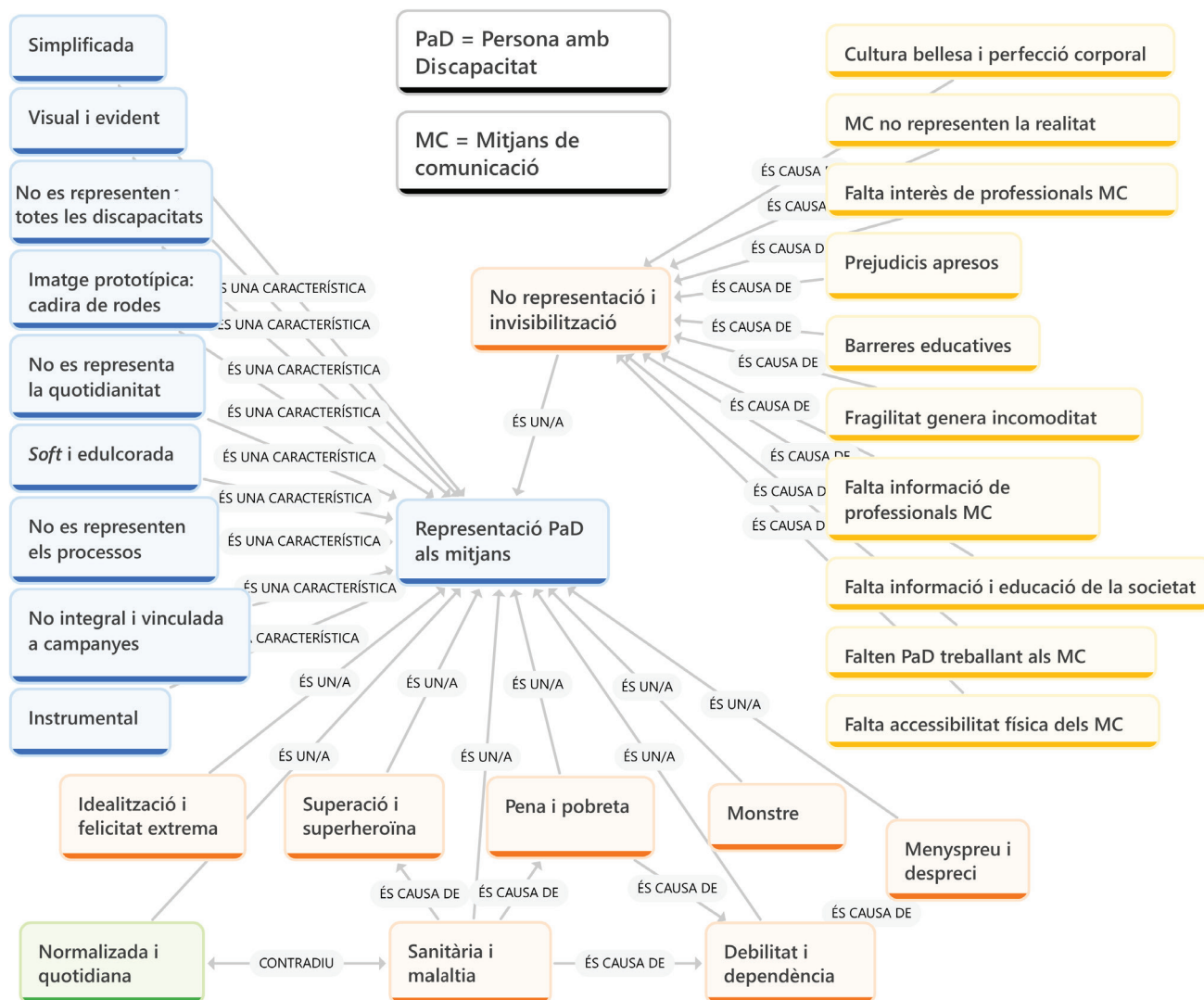
Persona 3: *Darrerament, també, el tema de la diversitat sexual, la quota de percentatge de pantalles, jo no la conec, però, vaja, si ho mirés si n'estic convençut, opino que és molt superior...*

Persona 2: *Molt, molt, moltíssim.*

Persona 3: *...al que s'està projectant al que realment hi ha a la societat, que n'hi ha, però...*

Persona 2: *I ho hem normalitzat, clar.*

Esquema 1. Les representacions de la discapacitat. Formes de representació i característiques

Font: Elaboració pròpia.

Persona 3: *Sí, sí, a base de... a base de posar-ho, posar-ho, posar-ho per sobre del que seria un mirall real a la societat.*

Com a resum, concorden que la presència als mitjans implica visibilitat i el que es veu amb regularitat es normalitza. Aquesta normalització entronca amb el procés d'integració de la novetat de les representacions socials de la psicologia social (Jodelet, 1994).

En la conversa anterior també s'hi esmenta que la manca de representació no afecta exclusivament aquest grup. A més, dos grups comparen la presència mediàtica de les persones racialitzades i del col·lectiu LGTBI. Aquestes intervencions subratllen els progressos en reconeixement assolits per aquestes minories, que atribueixen a una exposició mediàtica més elevada. Aquesta comparació i les suposicions subsegüents són indicatives de la capacitat de transformació social que

les participants atorguen als mitjans. Així mateix, aquestes intervencions posen en relleu que les participants atorguen molta importància a l'existència d'una minoria organitzada i reivindicativa.

Les participants atribueixen la invisibilització a múltiples causes. No obstant això, un examen més detallat revela que aquestes qüestions estan interconnectades i, en gran manera, es poden comprendre a partir de la discriminació capacitista i l'exclusió de tot allò que s'allunya de la norma social. D'aquesta manera, el motiu més general esgrimit és que els mitjans no representen la societat, sinó que només en mostren una part.

A continuació es desgranen i es relacionen entre si les causes de la no representació mediàtica. En tots els grups s'estableix una connexió entre la poca presència de les persones amb discapacitat i la cultura del cos perfecte. El culte a la perfecció corporal i la cultura de la bellesa ideal estan molt vinculats amb la medicalització de la societat, i hi interactuen amb altres

mecanismes d'exclusió i privilegi (David i Derthick, 2013; Shakespeare, 2014). En el grup 3 sostenen que els mitjans venen una realitat interessada, que està estretament vinculada amb la mercantilització.

Un altre bloc de raons està relacionat amb el caràcter social, no innat, dels prejudicis. En tots els grups apareix la qüestió de la manca d'informació i d'educació de la societat sobre la discapacitat com a promotores de la incomprensió i la manca d'empatia. Les participants denuncien la deixadesa dels mitjans en relació amb el que consideren que hauria de ser la seva funció: anticipar les diverses circumstàncies i reptes de la vida per preparar l'audiència. A més, la incomprensió i la manca de representació es retroalimenten mútuament: la invisibilització provoca incomprensió, la qual, al seu torn, genera una resposta d'evitació que incrementa encara més la incomprensió.

Anàlogament, es destaca que les professionals dels mitjans de comunicació, com a integrants de la societat, no són immunes als mateixos prejudicis que tenen les seves conciutadanes. Els grups 2, 3 i 4 són molt crítics amb les periodistes. Els atribueixen falta d'interès i indiferència, ja que tenen el deure deontològic de mostrar la diversitat de la societat. Aquest fragment s'inicia amb la pregunta sobre com transmetre a les periodistes la seva responsabilitat professional, però es conclou que no els interessa reflectir la realitat: "Si tu vols transmetre notícies i, de debò, l'objectiu, se suposa, és representar la realitat de la societat, et pots informar. El que passa és que no fan cap esforç perquè volen ser interessants per al públic majoritari" (grup 2). El grup 1 destaca que aquest fet és especialment greu en el cas dels mitjans públics.

En les sessions de discussió es vincula la falta d'interès de les professionals dels mitjans amb l'absència de persones amb discapacitat en aquests entorns. Tal com s'ha observat en el marc teòric, Ellis i Merchant (2020) confirmen la hipòtesi que als mitjans de comunicació i, en general, a les indústries culturals, la presència de treballadores amb discapacitat és molt reduïda. Les participants dels grups atorguen una gran importància a aquesta presència: "Si tens un treballador amb diversitat a la teva plantilla per nassos ja t'estàs sensibilitzant en diferents àmbits; en l'accessibilitat, en la manera de tractar, en les notícies que ens afecten..." (grup 3). Nario-Redmond (2019) està d'acord en el fet que la presència de treballadores amb discapacitat en els mitjans podria ajudar a reduir els prejudicis entre la resta de treballadores mitjançant el contacte intergrup. A més, les participants destaquen la importància d'establir condicions prèvies per afavorir la presència de persones amb discapacitat en tots els processos de la producció mediàtica. L'accessibilitat física dels mitjans és la més evident, la qual recorden que encara no es dona.

Una altra qüestió que provoca enuig entre les participants són els obstacles que impedeixen que les persones amb discapacitat accedeixin a la formació. Els grups 1 i 3 afirmen que, per a les persones amb diversitat funcional severa, tenir un assistent personal és un requisit imprescindible per poder cursar una carrera, la qual cosa, en moltes ocasions, encara no

està garantida. A més, els grups 2 i 3 denuncien que l'Institut del Teatre, igual com altres centres educatius d'interpretació, exigeixen uns requisits d'accés impossibles d'assolir per a una persona amb discapacitat, i que aquests actuen com una barrera per a la formació. Aquest aspecte es correlaciona amb la denúncia de Kate O'Reilly (Komporály, 2007), qui assenyala que els requisits d'admissió prejudiciosos d'aquests centres impedeixen que les intèrprets amb discapacitat rebin formació artística reglada. Segons Watermeyer i Gørgens (2013), els estereotips limiten les expectatives de les persones amb discapacitat, així com la confiança de la societat, els centres de formació i les educadores en el seu potencial i, així, s'esdevé una predicció autocomplerta.

Cal remarcar, a més, que, com han comentat els grups 2 i 3, sovint s'evita tractar el tema de la discapacitat per no incomodar l'audiència. En aquest sentit, Nario-Redmond (2019) assenyala que la contemplació de la discapacitat incomoda, perquè ens recorda la nostra vulnerabilitat i fragilitat. El grup 3 adverteix que la discapacitat, un dia o altre, ens acabarà afectant a totes les persones i es remarca que la gent no vol ser conscient d'aquesta realitat. L'informe de l'OMS i el BM (2011) coincideix amb aquesta asseveració: "La majoria de les persones tindran, en algun moment de les seves vides, una discapacitat temporal o permanent, i aquelles que arribin a la vellesa experimentaran cada cop més dificultats en el seu funcionament diari" (p. 3) [*Traducció pròpia*]. En la mateixa línia, el grup 2 assenyala que "Els discapacitats som els miralls en què la gent no es vol veure reflectida. Quan som molt evidents la gent se sent molt incòmode" (grup 2).

Característiques de la representació

En aquest apartat s'examinen les característiques percebudes d'aquesta representació quan es produeix.

La idea que la representació mediàtica de la discapacitat és simplificada ha estat molt repetida en totes les sessions. Alhora, s'han destacat altres característiques estretament relacionades, com la manca de representació de la quotidianitat de les persones amb discapacitat. Algunes participants parlen d'una imatge no normalitzada per assenyalar que les representacions de la discapacitat rarament estan incloses en les representacions habituals. Per exemple, en diverses sessions es comenta que un personatge amb discapacitat d'una pel·lícula o sèrie mai és un personatge de repartiment qualsevol; la seva condició esdevé el tret més destacat i, sovint, l'únic que el defineix.

El grup 2 s'ha plantejat que la representació és *soft* o suavitzada. El grup 1 també expressa aquesta idea amb altres paraules i un abast més general. La particularitat del plantejament del grup 2 és que l'associa a la voluntat de no inquietar els espectadors, circumstància que ja hem tractat més amunt.

El grup 3 aporta una altra característica simplificadora de la representació: no es representa ni el procés ni els termes mitjans. "Surten dues representacions de discapacitats a la premsa: el que li cau la bava, per on tots hi hem passat. Surten molts a qui els hi cau la bava. I el superheroi que fa 20.000

maratons en 20 dies. I els termes mitjans no s'expliquen, no es contemplen" (grup 3). Entre aquestes representacions dicotòmiques i extremes "no hi ha un terme mitjà... no expliquen el procés ni els termes mitjans que hi ha" (grup 3). Quan diuen *procés* es refereixen a la rehabilitació i per *termes mitjans* fan referència al grau d'afectació.

Un altre atribut de la representació, destacada per tots els grups, és la seva tendència a excloure diverses discapacitats, sobretot aquelles que no són evidents externament. Aquestes diversitats sovint inclouen afectacions i simptomatologies poc conegudes. Així mateix, les participants coincideixen que la representació habitual tendeix a ser visual i espectacularitzada. El grup 3 esmenta que sovint es vol representar una diversitat artificial i impostada. Les participants expliquen que es fan càstings surrealistes: es busquen persones amb discapacitats visualment molt evidents i identificables i, alhora, s'exigeix que els cossos d'aquestes persones no s'allunyïn dels canons de l'ideal del cos perfecte que les exclou. Les pràctiques descrites aquí coincideixen amb el que assenyalen Foster i Pettinicchio (2023), que indiquen un interès creixent per incloure la diversitat. No obstant això, com que aquesta inclusió no s'ha fet de manera informada ni amb objectius i una planificació que hagin comptat amb la participació de les persones amb discapacitat, acaba presentant més riscos que oportunitats.

A més, tots els grups han ressaltat l'existència d'unes imatges prototípiques que invisibilitzen les altres. Un exemple d'això és la cadira de rodes d'autopropulsió manual, que s'ha convertit en el logotip que identifica tot el col·lectiu. La persona 6 del grup 2 diu:

Per mi hi ha nivells de discapacitat. Quan tu dius discapacitat la imatge és d'una persona amb una cadira manual que es pot moure més o menys bé. I si tu li dius discapacitat intel·lectual, la gent, ja pensa amb síndrome de Down. Ja tenen unes imatges fixes i la resta no existeix.

Aquesta simplificació perjudica les persones amb discapacitat que no utilitzen cadira de rodes. Es denuncia que gran part de les adaptacions i l'empatia de la gent són dirigides a les cadires de rodes. Les més perjudicades són les persones amb una discapacitat no externament perceptible. Algunes persones amb discapacitat no externament evident dels grups 1 i 2 expressen que no se senten identificades amb el col·lectiu i, de vegades, experimenten la síndrome de l'impostor.

Igualment, la persona 17 diu "que es tendeix molt a fer campanyes molt concretes i no de forma integral de la persona amb discapacitat, sigui publicitat, sigui fent programes o en sèries" (grup 4). La representació habitual és per una campanya o dia d'una malaltia o limitació funcional, i rarament, es parla de tot el col·lectiu. D'una manera similar, Nario-Redmond (2019) assenyalava que la negació de l'existència tant de la minoria de les persones amb discapacitat com del capacitisme porta implícit una mirada particularista i un tractament parcial i fragmentat de la discapacitat, com el que denunciaven algunes participants

del grup 4. És a dir, la tendència a centrar l'atenció en un col·lectiu concret dins el món de la discapacitat, de vegades pot assenyalar la negació de la condició de minoria oprimida.

Per acabar, les participants exposen que les representacions de la discapacitat sovint es caracteritzen pel seu caràcter instrumental. Aquesta troballa coincideix amb els resultats obtinguts per Cebrián (2012): "La imatge de la discapacitat als mitjans és una imatge instrumental al servei d'altres interessos i objectius" (p. 113) [*Traducció pròpia*]. Aquesta instrumentalització es dona principalment en les dues formes hegemòniques de representació de la discapacitat: la de la pena i la de la superació. En les sessions es diu que, en molts casos, la discapacitat es fa servir de manera sensacionalista per augmentar el dramatisme d'una situació, explotant l'estereotip de la pena. En altres ocasions, la persona amb discapacitat és retratada com una superheroïna que ha assolit una gran fita. Així, doncs, les representacions més comunes tenen una funció instrumental, ja que s'utilitzen per a un propòsit aliè al grup i esdevenen un mitjà. Tot i que el personatge representat sigui una persona amb discapacitat, el missatge transmès està pensat per a aquelles persones que no pertanyen a aquesta minoria. En els apartats següents abordarem aquestes representacions hegemòniques amb més detall.

La representació de la pena

Tots els grups de discussió coincideixen a assenyalar que, en les rares ocasions en què es produeix, la representació de la discapacitat té com a objectiu provocar pena amb un missatge de llàstima. També comparteixen que darrere d'aquesta representació hi ha "la idea d'associar la discapacitat amb la malaltia" (grup 1), que és el nucli del paradigma sanitari de la discapacitat. En un dels grups, les participants conclouen que l'empatia cap a les persones malaltes fomenta la compassió i la pena, i que aquestes actituds, al seu torn, alimenten la discriminació i els estereotips. Hem de tenir present que, quan tractem amb imatges i representacions específiques, no és senzill diferenciar entre estereotips, formes de discriminació i representacions.

Les participants associen l'estereotip de la pena amb la infantilització, que es pot manifestar en la manca de respecte per l'autonomia i l'agència de les persones amb discapacitat. A més, també relacionen la representació de la pobresa amb un estereotip de debilitat, manca de poder i incompetència. A través d'aquesta suposada debilitat, les persones sense discapacitat es poden percebre a si mateixes com a capaces, útils i fortes (Nario-Redmond, 2019). D'acord amb aquesta idea, les persones amb discapacitat són sovint percebudes com *l'altra útil*, a la qual se li atribueixen uns estereotips grupals que van en contra dels trets de l'ideal del cos-capaç (*abled-body*) (Shakespeare, 2014).

Durant les sessions, s'ha debatut la representació del drama com a resultat d'una desgràcia. Tres dels grups han criticat un tipus de ficció que una participant resumeix amb la trama següent: "Són persones que tenen un accident i la pel·lícula gira

entorn d'aquesta persona com a protagonista, i prou" (grup 4). En aquest grup, es denuncia que sovint la discapacitat es mostra com una desgràcia tan gran que fa que la mort sigui preferible. Aquesta representació duu implícita la deshumanització, com ho expressa una altra persona del grup: "Si et vols matar, tens el dret a decidir. Però en aquesta pel·lícula des d'un bon inici ja associen les dues idees. Accident més discapacitat igual a mort" (grup 4). Malgrat la seva cruesa, és habitual associar la discapacitat amb la mort i moltes persones amb discapacitat han de suportar que se'ls digui que seria millor morir que viure amb aquesta condició (Nario-Redmond, 2019). En la seva obra, Shakespeare (2014) reflexiona àmpliament sobre la deshumanització que duu les persones a considerar normals pràctiques eugenèsiques, com l'esterilització o la selecció d'embrions, que no tolerarien per a cap altre grup discriminat.

La representació de la superació

Moltes de les participants coincideixen a assenyalar que representar la persona amb discapacitat com una heroïna que ha assolit grans gestes és probablement la forma més habitual en què apareixen les persones del col·lectiu en els mitjans de comunicació. A més, apunten que aquesta representació els desagrada, perquè és font de prejudicis i perills. Les participants identifiquen dues de les tres formes de la representació del *supercrip* definides per Grue (2015). Per una banda, es parla de la representació de la persona ordinària amb discapacitat que realitza accions quotidianes, com ara superar l'educació secundària o comprar el pa. D'altra banda, es fa referència a la representació d'una persona amb discapacitat que aconsegueix gestes extraordinàries, com pujar una muntanya o fer una marató. Això no obstant, a diferència de Grue (2015), no identifiquen les superheroïnes, com les de *Marvel* i *DC Comics*, com a possibles representacions de la discapacitat.

Argumenten que aquest tipus de representacions són perilloses, perquè poden dur a la normalització del que és excepcional. És a dir, que la societat acabi percebent situacions i desenllaços extraordinaris com si fossin habituals i esperables. En particular, al grup 1 posen d'exemple l'Àlex Roca, un corredor de maratons amb discapacitat. Sostenen que aquesta figura genera unes expectatives entre les persones sense discapacitat: si un atleta amb una deficiència o limitació funcional específica és capaç d'aconseguir aquesta proesa, totes les persones amb discapacitats similars haurien de ser capaces de fer el mateix. Ara contrastarem aquesta interpretació amb el nostre marc teòric. Com que aquesta és la representació més comuna, els processos d'objectivació i ancoratge la converteixen en una representació social i, a força de repetició, aquestes expectatives esdevenen exigències (Jodelet, 1994). Grue (2015) afirma que la limitació funcional es percep com quelcom solucionable: "Mitjançant les forces combinades de la força de voluntat i la intervenció tecnològica, les discapacitats es presenten com a obstacles que es poden, i s'han de, superar" (p. 209) [*Traducció pròpia*].

D'altra banda, els grups de discussió també han posat de

manifest tres formes de discriminació associades amb la representació d'aquest esportista. En primer lloc, es classifica la persona amb molt poca informació, basant-se en categories diagnòstiques o en les aparences; en segon lloc, es prediu l'afectació sense tenir en compte altres factors com l'edat o els condicionants socioeconòmics, ni sense haver consultat la persona en qüestió, i, finalment, s'exigeix al subjecte que compleixi les expectatives de les altres.

A més, aquestes representacions van acompanyades de les narratives del desenvolupament personal. Sovint es dona per certa una afirmació que no necessàriament ho és: si t'esforces, et pots curar. Tanmateix, les participants denuncien que s'acaba assumint la proposició contrària: si no et cures, és perquè no t'has esforçat prou. El grup 2 afirma que aquestes suposicions obliden els recursos, els suports i les oportunitats de cadascuna i comporten el perill de relativitzar la necessitat de les mesures d'accessibilitat.

El grup 1 desvela la instrumentalitat d'aquest tipus de representacions. Afirment que els mitjans no estan interessats a traslladar la diversitat de la societat en forma de representació. Aquesta representació de la superheroïna té la funció d'inspirar i adoctrinar les persones sense discapacitat. Equival al que Grue (2016) defineix com a *porno inspiracional*. Mitjançant aquestes representacions es refermen les ideologies hegemòniques com la cultura de l'esforç, l'individualisme i la meritocràcia (Nario-Redmond, 2019). Les participants coincideixen que aquesta representació és el revers de la de la pobreta i la manca de confiança. Quan una gesta és assolida per una persona que pertany a un grup que la societat ha classificat com a incapaç, l'efecte inspirador d'aquesta acció tan improbable es multiplica.

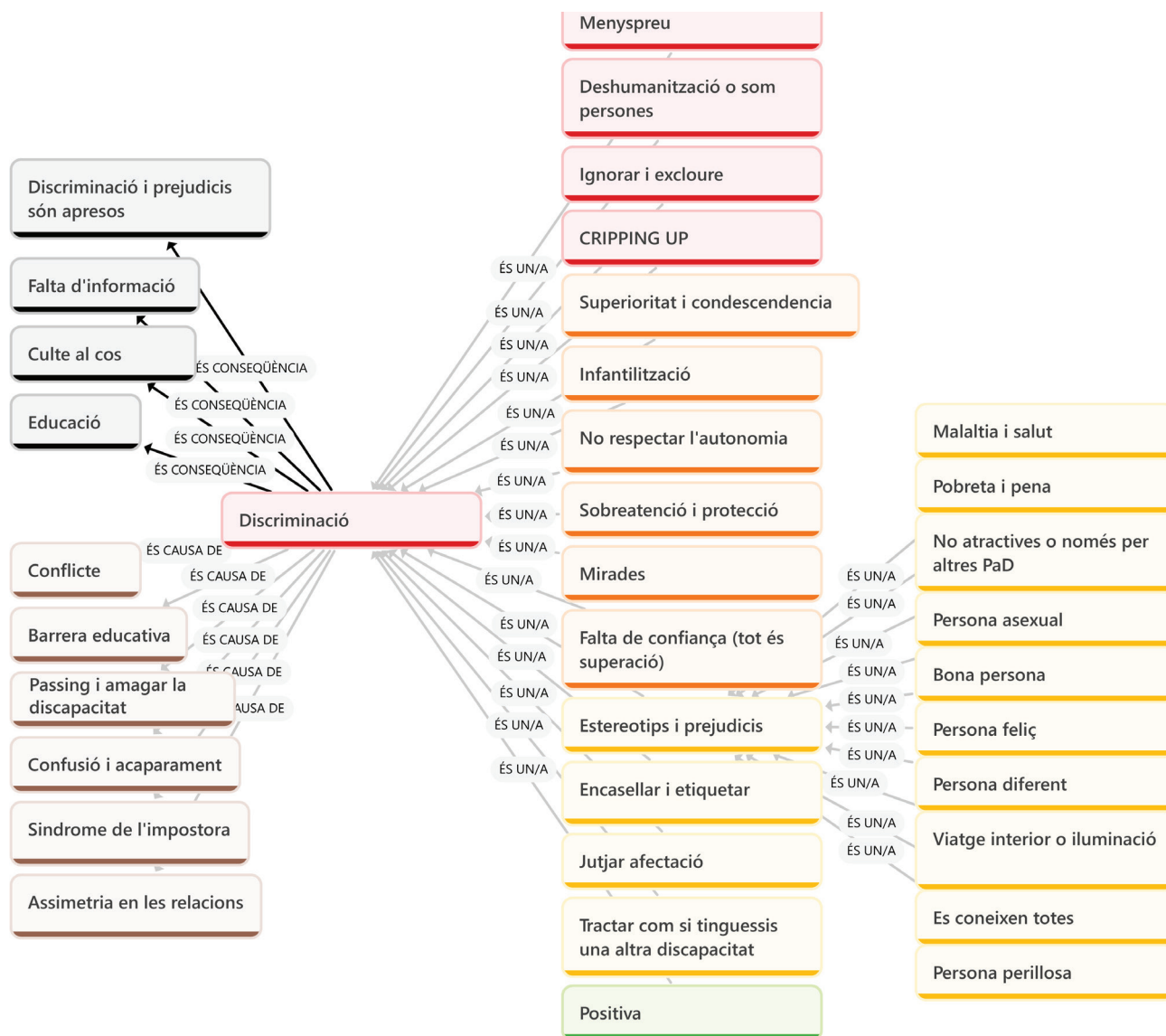
La responsabilitat dels mitjans de comunicació

Quan s'aborda la qüestió de fins a quin punt les participants culpabilitzen els mitjans de la difusió i el manteniment dels prejudicis i estereotips sorprèn la unanimitat i la contundència amb què s'expressen.

Quan es pregunta a les participants per la responsabilitat dels mitjans de comunicació, expressen de manera unànime i contundent que els mitjans de comunicació tenen tota la responsabilitat en la producció i la reproducció de la discriminació i els estereotips que han descrit en tota la discussió prèvia. Per exemple, en el grup 3 s'hi afirma: "Has dit, quina responsabilitat tenen? Doncs jo els hi fotia tota la responsabilitat, perquè no surten personatges representatius" (grup 3).

En l'anterior paràgraf hem fet referència a les atribucions de responsabilitat de manera manifesta o conscient. Tanmateix, la manifestació de manera latent pot ser encara més significativa, és a dir, la inculpció inconscient de responsabilitat als mitjans. Quan es parla sobre les representacions mediàtiques de la discapacitat, les participants tendeixen a evocar experiències personals de discriminació que no tenen cap relació directa amb els mitjans de comunicació. Aquest fet posa de manifest la dificultat de parlar de les formes de representació mediàtica sense reflectir-hi l'experiència pròpia. Això es pot interpretar

Esquema 2. Formes de discriminació, els estereotips, les causes i les conseqüències

Font: Elaboració pròpia.

com una suposició inconscient que el que és representat i el que és viscut mantenen una relació estreta.

D'aquesta manera, en els grups de debat hi han aparegut formes de discriminació, prejudicis i estereotips que pateixen les persones amb discapacitat i que s'han recollit en l'esquema 2.

Conclusions

El projecte ha donat resposta a les quatre preguntes d'investigació formulades.

En primer lloc, les participants perceben que la discriminació i els estereotips sobre la minoria de la qual formen part són causats per unes representacions socials determinades.

En segon lloc, es reconeix l'existència de dues formes

hegemòniques de representació de la discapacitat: la representació de la pena o "la pobreta" i la representació de la superació o "la superheroïna".

En tercer lloc, es denuncia la invisibilització de les persones amb discapacitat en els mitjans i la defineixen com una forma de discriminació. Les participants donen molta importància a la presència mediàtica, perquè la relacionen amb la normalització.

En quart lloc, tots els grups de discussió expressen de manera manifesta que els mitjans tenen tota la responsabilitat en la difusió i el manteniment del capacitisme.

En darrer lloc, i per concloure, les participants sostenen que per tal de superar la discriminació que pateixen les persones amb discapacitat, cal augmentar la seva presència en els mitjans de comunicació i canviar les actuals representacions mediàtiques capacitistes.

Tanmateix, hem de tenir present que els mateixos estereotips

i prejudicis que volem mitigar són els responsables de la manca de representació i la invisibilització i les representacions capacitistes. D'aquesta manera, ens enfrontem a un cercle viciós. Per deixar enrere aquest atzucac hem de recórrer a l'acció col·lectiva amb una actitud determinada i constant que compagini:

- per una banda, l'autorepresentació a les xarxes socials com, per exemple, TikTok, YouTube i Instagram. Aquests canals són indispensables per continuar construint una minoria activa;
- per l'altra, s'ha d'exigir a l'Administració l'eliminació de les barreres que dificulten o prevenen la participació en els mitjans de comunicació de les persones amb discapacitat. S'han de garantir l'accessibilitat física dels mitjans, la disponibilitat d'assistents personals a les universitats i que els centres educatius d'interpretació com l'Institut del Teatre tinguin uns requisits d'accés no capacitistes. En paral·lel, s'ha de treballar braç a braç amb les professionals dels mitjans de comunicació, perquè prenguin consciència del capacitisme i, així, poder superar les representacions mediàtiques de la discapacitat de la pena i de la superació, i poder garantir una presència no estereotípica. Una manera seria participant, per exemple, a la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual.

En resum, aquesta investigació apunta a emprar el potencial de disminució dels prejudicis del contacte mediat per canviar les actuals representacions socials capacitistes.

Per finalitzar, s'apunten vies per realitzar futures recerques en aquest camp.

Els mitjans de comunicació públics han estat mencionats en diverses ocasions per la seva representació inadequada de les persones amb discapacitat, tant en termes de quantitat de presència com en la manera en què són representades. Aquests mitjans estan subjectes a obligacions més estrictes de compliment de servei públic i seria important investigar quines són les seves responsabilitats en matèria de regulació i comparar-les amb la programació actual.

Una de les conclusions de la recerca és que l'autorepresentació del col·lectiu a les xarxes socials és fonamental per crear una minoria activa, la qual possibilita que les persones amb discapacitat s'organitzin per canviar les condicions que afavoreixen la discriminació per tal d'erradicar-la. Per aquest motiu, és essencial conèixer com es produeix aquesta autorepresentació i quines oportunitats i amenaces comporta.

Nota final

Aquesta recerca va rebre el segon premi als XXXV Premis CAC a la investigació sobre comunicació audiovisual.

Notes

1. En aquest text es fa servir llenguatge neutre i el femení genèric.

Referències

- Amossy, R. (2010). *Estereotipos y clichés*. Eudeba.
<https://tinyurl.com/mrxxz7c6>
- Cebrián, M. (2012). *Percepción de la imagen de las personas con discapacidad por los profesionales de los medios de comunicación*. Fundación ONCE.
<https://tinyurl.com/PercepcionProf>
- Campbell, F. (2009). *Contours of Ableism: The Production of Disability and Abledness* (1st ed.). Palgrave Macmillan UK. <https://tinyurl.com/y64nahrX>
- David, E.J.R., i Derthick, A.O. (2013) What is internalized oppression, and so what? A: E.J.R. David (Ed.), *Internalized oppression: The psychology of marginalized groups*. Springer. <https://tinyurl.com/5h6bhpvw>
- Doise, W. (1994). Las relaciones entre grupos. A: S. Moscovici (Comp.), *Psicología social I* (pp. 307-328). Anthropos Editorial.
- Ellis, K., i Merchant, M. (2020). Disability Media Work. A: K. Ellis, G. Goggin, B. Haller, i R. Curtis, *The Routledge Companion to Disability and Media* (pp. 387–399). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315716008-36>
- Farr, R.M. (1994). Las representaciones sociales. A: S. Moscovici (Comp.), *Psicología social II* (pp. 495-506). Anthropos Editorial.
- Foster, J., i Pettinicchio, D. (2023). #DisabilityTikTok. A: M.S. Jeffress, J.M. Cypher, J. Ferris, i J. A. Scott-Pollock (Eds.), *The Palgrave Handbook of Disability and Communication*. Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-14447-9_17
- Gil-Flores, J., García Jiménez, E., i Rodríguez Gómez, G. (2009). El análisis de los datos obtenidos en la investigación mediante grupos de discusión. *Enseñanza & Teaching: Revista Interuniversitaria De Didáctica*, 12.
<https://tinyurl.com/usdmxyce>
- Goffman, E. (2006). *Estigma. La identidad deteriorada*. Amorrortu.
- Grue, J. (2015). The problem of the supercrip: Representation and misrepresentation of disability. A: T. Shakespeare (Ed.), *Disability research today* (pp. 204-218). Routledge.
- Grue, J. (2016). The problem with inspiration porn: A tentative definition and a provisional critique. *Disability & Society*, 31(6), 838-849. <https://tinyurl.com/bdek3cup>

- Hayes, M., i Black, R. (2003). Troubling signs: Disability, Hollywood movies and the construction of a discourse of pity. *Disability Studies Quarterly*, 23(2). <https://tinyurl.com/4yvxbvt>
- Jodelet, D. (1994). La representación social: fenómenos, concepto y teoría. A: S. Moscovici (Comp.), *Psicología social II* (pp. 469-494). Anthropos Editorial.
- Komporály, J. (2007). Crippling up is the twenty-first's century answer to blacking up: Conversations with Kate O'Reilly on theatre, feminism and disability. *Gender Forum* (12) 58-67. <https://tinyurl.com/ynrfcta3>
- Mallet, R., i Runswick-Cole, K. (2014). *Approaching Disability*. Routledge. <https://tinyurl.com/39sz3pys>
- Nario-Redmond, M.R. (2019). *Ableism: The causes and consequences of disability prejudice*. John Wiley & Sons. <https://tinyurl.com/4r4tf9x8>
- OMS i Banc Mundial (2011). *Informe mundial sobre la discapacidad*. <https://tinyurl.com/infMundialDisca>
- Sabà, R. (2023). *El capacitisme en els mitjans de comunicació: la percepció sobre les representacions socials del capacitisme per part de les persones amb diversitat funcional d'entre 20 i 45 anys a Catalunya* [Treball Final de Màster, Universitat Autònoma de Barcelona]. <https://tinyurl.com/59fwnxnn>
- Shakespeare, T. (2014). *Disability Rights and Wrongs Revisited*. Routledge. <https://tinyurl.com/nxmck36m>
- Smith, S.R. (2008). Social justice and disability: Competing interpretations of the medical and social models. A: S. Vehmas, K. Kristiansen, i T. Shakespeare (Eds.), *Arguing about disability* (pp. 15-29). Routledge.
- Van Dijk, T.A. (2003). *Ideología y discurso: una introducción multidisciplinaria*. Ariel.
- Vázquez-Barrio, T., Sánchez-Valle, M., i Viñarás-Abad, M. (2021). Percepción de las personas con discapacidad sobre su representación en los medios de comunicación. *Profesional de la información*, v. 30, n. 1, e300106. <https://tinyurl.com/mtzvsaw4>
- Vehmas, S., Kristiansen, K., i Shakespeare, T. (2008). Introduction: The unavoidable alliance of disability studies and philosophy. A: S. Vehmas, K. Kristiansen, i T. Shakespeare (Eds.), *Arguing about disability* (pp. 1-11). Routledge.
- Watermeyer, B., i Görgens, T. (2013). Disability and internalized oppression. A: E.J.R. David (Ed.), *Internalized oppression: The psychology of marginalized groups* (pp. 252-281). Springer. <https://tinyurl.com/3p569sre>
- Whittington-Walsh, F., Bezanson, K., Burton, C., MacKendrick, J., Miller, K., Sawatzky, E., i Turner, C. (2019). The Bodies of Film club: Disability, identity and empowerment. A: K. Ellis, G. Goggin, B. Haller, i R. Curtis (Eds.), *The Routledge Companion to Disability and Media* (pp. 158-168). Routledge.